

**„PENTRU NOI, ROMANISTICA A FOST, AȘA CUM AM ÎNVĂȚAT-O
DE LA COSERIU, CATALIZATORUL CARE NE-A DEZVĂLUIT
PROBLEMELE ȘI METODOLOGIA
LINGVISTICII ROMANICE ȘI GENERALE”**

INTERVIU CU RUDOLF WINDISCH*,
REALIZAT DE CRISTINEL MUNTEANU**

Extras din volumul lui Cristinel Munteanu, *Lingvistica integrală coșeriană. Teorie, aplicații și interviuri*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2012, p. 307–321; publicat inițial, cu același titlu, în „Limba Română” (Chișinău), anul XIX, nr. 5–6, 2009, p. 65–77.

C.M.: *Stimate Domnule Profesor Rudolf Windisch, într-un excelent interviu pe care i l-ați acordat Eugeniei Bojoga în 2001, pentru revista „Contrafort”, mărturiseați că Eugeniu Coșeriu a știut să aprindă în Dvs. – ca și în cazul celorlalți discipoli – „flacăra cunoașterii”. Mulți dintre cei care l-au cunoscut au subliniat că Gigantul de la Tübingen avea un talent înnăscut de a-i învăța pe ceilalți: cercetătorul de geniu era în permanență dublat de profesor. Având în vedere faptul că în același interviu ați afirmat că, încă de la prima întâlnire cu Magistrul, ați avut sentimentul că el era profesorul de care aveați nevoie pentru a vă forma, întrebarea mea de început este întreită: Ce v-a învățat **omul** Coșeriu (ca metodă de lucru și ca atitudine în știință)? Ce v-a învățat **lingvistul** Coșeriu (dată fiind coerența și unitara sa teorie lingvistică – denumită **lingvistica integrală**)? Ce v-a învățat **romanistul** Coșeriu (de vreme ce romanistica reprezintă domeniul în care v-ați specializat sub îndrumarea sa)? [Evident că toate aceste dimensiuni sunt cuprinse într-o singură personalitate, dar am simțit nevoia unor distincții.]*

R.W.: *Stimate domnule Cristinel Munteanu, în primul rând aș dori să vă mulțumesc pentru interesul dumneavoastră față de profesorul Coseriu și față de*

* Universitatea din Rostock, Germania.

** Universitatea „Danubius” din Galați, România.

perioada studiilor mele de la Tübingen, precum și pentru posibilitatea, legată de acestea, de a privi înapoi la timpuri de mult trecute. Sunteți foarte bine informat, dacă-mi pot permite această observație, fiindcă vă amintiți de un interviu pe care i l-am acordat în anul 2001 doamnei Eugenia Bojoga (înrudită cu profesorul Coseriu) pentru revista „Contrafort”. Desigur, vreau să încerc, pe cât posibil, să nu mă repet, cu toate că este vorba de aceeași temă și de aceeași persoană.

Prima întrebare a dumneavoastră țintește într-o altă direcție: „ce v-a învățat *omul* Coseriu...?”; această întrebare mă nedumerește... trebuie să mă gândesc aici dacă puneți accentul pe *omul* Coseriu. Pentru noi, studenții de romanistică de la Tübingen, Coseriu a fost în primul rând un profesor, un romanist, un lingvist din străinătate; că era român prin naștere, asta s-a aflat repede. De asemenea, și că venea din America de Sud, unde fusese profesor la Montevideo, că a studiat în Italia – cam asta era tot ce se aflase despre „omul Coseriu”, mai multe nu, poate și pentru că pe noi ne-a interesat latura „umană” mai puțin decât progresul în învățare. Aceste informații au stimulat însă imaginația noastră, dat fiind că noul profesor, cum am descoperit repede, era inițiat în domeniul tuturor limbilor (literare) romanice. Respectul nostru (ca tineri studenți cărora li se cerea cunoașterea a cel puțin două limbi romanice pentru studiu), față de un profesor care se simțea ca acasă peste tot în lumea limbilor romanice, a crescut semnificativ.

La întrebarea dumneavoastră față de „metoda de lucru” a lui Coseriu (el insista asupra acestei grafii, fără ș) este greu să dau un răspuns. Poate va suna ca un paradox, dar metoda lui poate fi, privind retrospectiv, caracterizată la fel de tautologic prin noțiunile „muncă” și „disciplină”. Desigur, aceasta nu înseamnă că noi am fi lucrat la o temă oricum, fără observarea unei metode stringente; pentru a face acest punct mai inteligibil, ajung la a doua parte a întrebării dumneavoastră: se înțelege că alegerea temelor noastre pentru prezentări în seminarii sau pentru lucrările scrise, pe care le pregăteam pentru examene și apoi pentru licență, au fost stabilite prin tipul analizei lingvistice prezentate și învățate la seminariile și la cursurile lui Coseriu. În cele din urmă, metodologia cercetării lingvistice și a punerii problemelor, moștenită din secolul al XIX-lea în domeniul romanisticii, al lingvisticii istorice și comparative sau în cel al filosofiei lingvistice, erau, de asemenea, prestabilite în mod „imantent”.

Cu referire la termenul folosit de dumneavoastră, acela de „lingvistică integrală”: această noțiune nu era uzuală pentru noi, studenții, la începutul activității didactice a profesorului Coseriu la Tübingen; poate că învățătura sa, publicațiile sale nu avuseseră încă această pretenție la începutul activității sale la Tübingen; în orice caz, îmi amintesc bine că el a spus, într-un cerc restrâns – aceasta se întâmpla însă mai târziu, în anii '80 –, că concepția sa lingvistică s-a consolidat încă devreme, similar cu sistematica timpurie a edificiului filosofic al lui Hegel. Aici nu aș dori nici să apreciez comparația aleasă de însuși Coseriu, nici să estimez din ce moment sistematica sa lingvistică a devenit integrală. Deci, nu pot spune, așa, din amintiri, când s-a răspândit în Germania cunoașterea pretenției lui

Coseriu de a promova o „lingvistică integrală”, aceasta devenind un „mot-clé” al muncii sale. Însă pot să mă bucur astăzi, aflându-mă după aproape 30 de ani din nou la Cluj, de faptul că tot aici, de exemplu la catedra colegului meu, profesorul universitar dr. Mircea Borcilă, sunt promovate cu rezultate notabile receptarea lui Coseriu, precum și cercetarea lingvistică sub acest aspect „global-integral”.

Referitor la a treia parte a primei întrebări, privitoare la *romanistul Coseriu*: pentru noi, studenții, romanistica a fost, așa cum am învățat-o de la Coseriu, împreună cu limba franceză pentru examenul de licență, în fond, catalizatorul care ne-a dezvăluit problemele și metodologia lingvisticii romanice și generale și care ni le-a făcut inteligibile în dependența lor reciprocă. În măsura în care puteam dovedi destulă înțelegere și în care aceasta se putea împăca cu înclinațiile noastre – noi eram, prin prisma condiționărilor și a talentului intelectual, un grup chiar eterogen de studenți permanenți ai lui Coseriu – am lucrat pe arii mai mult sau mai puțin întinse, fiind însă conștienți că putem percepe întotdeauna numai o parte a romanității, o parte a aspectelor analizei lingvistice.

C.M.: *Un bun prieten al Dvs., Profesorul Nicolae Saramandu, declara undeva că îl consideră pe Coșeriu „un lingvist clasic, în sensul clasicismului așa cum l-a definit Călinescu într-un faimos articol, adică trainic, durabil și care este în afara modelor, nu devine vetust”¹. Dacă în privința teoriei limbajului și a lingvisticii generale lucrul acesta este evident, ce ne puteți spune, în schimb, despre contribuțiile lui Coșeriu ca romanist? V-aș ruga să vă referiți și la intuițiile sale, argumentate apoi riguros, privind explicarea genezei viitorului romanic sau legate de modul în care a rediscutat, pe alte principii, tipologia limbilor romanice [a se vedea, în acest sens, ale sale *Estudios de lingüística románica*, Editorial Gredos, Madrid, 1977] ori chiar cu privire la aspecte particulare, cum ar fi interpretarea celebrei sintagme „torna, torna, fratre”. Așadar, în acest domeniu al romanisticii, în ce ar consta „clasicitatea” lui Coșeriu?*

R.W.: La a doua întrebare a dumneavoastră: Fără îndoială, colegul și prietenul meu Nicolae Saramandu (îi spun, cu mare plăcere, *Nicolae*, conform rostirii paleoromânești) – pe care nu l-am văzut, din păcate, de mult – are dreptate când îl numește pe Coseriu un „lingvist *clasic*”; în orice caz, nu-l pot urma pe Călinescu, la care se referă Saramandu, fiindcă îl cunosc prea puțin pe Călinescu. Pentru mine „clasic” este – fără des inclusă critică de a fi „de modă veche” – o noțiune pozitivă, pentru mine înseamnă ceva exemplar în formă și prezentare, ceva nedepășit, care se bazează deja pe ceva moștenit, care nu mai are nevoie de justificări estetice, pe care le oferă prin sine și pentru sine. Însă întrebarea mea este retorică: Ce are aceasta de-a face cu Coseriu? Aș dori, și prin aceasta mă repet, să

¹ *Eugeniu Coșeriu – 85 de ani de la naștere* (interviu cu Nicolae Saramandu, realizat de Cristinel Munteanu), în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLIV–XLVI (2004–2006), București, Editura Academiei Române, 2007, p. 323–328.

caracterizez disciplina de muncă a lui Coseriu și pretenția sa la o interpretare competentă a limbii ca fiind „clasică” în construcția sa funcțională și în forma sa literar-estetică. Ar trebui doar să mă întrebați: nu ați fost dumneavoastră, colegii din Tübingen, suprasolicitați cu aceste pretenții? Pentru mine însumi trebuie să spun: într-adevăr. Ce a fost deci „clasic” la Coseriu? Pot face doar o mică parafrază, amintind faptul că el a fost, conform dreptului funcționarilor, un funcționar german, însă un străin, un român! Imaginați-vă numai aceasta – pot să ironizez – ne cerea nouă, studenților germani, o disciplină de muncă, lăudată și astăzi de românii politicoși ca fiind o calitate tipic germană; poate că și aceasta a fost „clasică”, cel puțin acest punct mi-a devenit clar mult mai târziu, când predam deja de ceva timp la universitate.

Ar mai fi un alt punct pe care Saramandu se va fi concentrat: Coseriu ne-a făcut cunoștință cu clasicii cercetării germane, fie cu Hegel, fie cu frații Grimm, fie cu filologia secolului al XIX-lea, ca de exemplu cu Hermann Paul și cu Școala neogramatică, cu cei din Italia – idealismul filologic al lui Karl Vossler provenind de la Benedetto Croce; apoi cu aventura incursiunii în filosofia (lingvistică) grecească, Platon și Aristotel, sau cunoașterea timpului arabo-mauric al unui Maimonides și a multor altora, cu toții „clasici”. Pentru mine a devenit important faptul că E. Coseriu, provenind din străinătate, ne-a introdus în mare măsură în cercetarea clasică germană, la care noi înșine încă nu ajunsesem. Dacă îmi permiteți, pot da un exemplu pentru referirea lui Coseriu la opere (lingvistice) pe care noi le considerăm astăzi „clasice” în Germania (spun aceasta fără ironie, dar și fără fals patriotism). Mi-a rămas o amintire vie, pentru a da doar un exemplu între numeroase altele, numele Hans Georg von der Gabelentz cu cartea sa cuprinzătoare *Die Sprachwissenschaft (Lingvistica, 1891; acesta a scris și o Gramatică a limbii chineze)*, în care apar, de pildă, dihotomiile atât de importante mai târziu la Ferdinand de Saussure, ca *sincronie – diacronie* sau *langue – parole* (în orice caz, în terminologie germană), aplicate deja la analiza lingvistică, pe baza cărora Saussure, în al său *Cours de linguistique générale*, a introdus cotitura coperniciană în lingvistica sistematică. Gabelentz a rămas în mare măsură necunoscut. Cu siguranță, nu a fost numai un act simbolic faptul că Gunter Narr a deschis seria „Tübinger Beiträge zur Linguistik” (TBL) cu editarea „lingvisticii” lui Gabelentz împreună cu studiul lui Coseriu despre acesta ca un precursor al lui Saussure.

În acest sens, îl putem numi pe Coseriu un clasic, după mine chiar un „conservator”, un cunoscător foarte bun al „filologiei clasice” din Germania, mai ales al celei din secolul al XIX-lea, și care ne și putea împărtăși aceste cunoștințe.

La întrebarea dumneavoastră privind romanistica: desigur, cursurile lui Coseriu privind „gramatica istorico-comparativă a limbilor romanice” (în semestrul de iarnă, de 3 ori pe săptămână, dimineața, între 8 și 10) sau cursul despre „latina vulgară”, care acopereau atunci pentru noi domenii interesante și a căror prezentare, ca teme centrale ale romanisticii, a fost privită ca ceva de la sine înțeles în viziunea lui Coseriu – toate apar în retrospectiva de astăzi ca *high-light*-uri ale

cercetării și ale învățaturii romanistice. Mă întreb, câți dintre colegii mai în vârstă nu și-au construit ei înșiși mai târziu prelegerile academice pe aceste experiențe?

De fapt, nici nu aș putea enumera aici contribuțiile lui Coseriu în planul romanisticii, însă aș dori, selectiv, să amintesc, de exemplu, prelegerea inaugurală după chemarea sa la catedra marelui Ernst Gamillscheg (decedat în 1967). Aceasta se întâmpla cam în anul 1964, când a prezentat o „tipologie sintagmatic-paradigmatică a limbilor romanice” (titlul exact l-am uitat), pe care cei mai mulți dintre noi am înțeles-o numai ca un început, o tipologie care astăzi ține de fundamentele sintaxei sau ale tipologiei romanice. Coseriu nu a fost însă numai un clasic sau un cercetător cu orientare conservatoare: pe când în Germania abia se învăța silabisirea cuvântului „structuralism”, sau se auzea poate ceva despre o nouă metodă a analizei literare din Franța, Coseriu ținuse deja o prelegere fundamentală despre structuralism, care a avut un ecou important și la germaniștii din Tübingen și în mod sigur – mă aventurez pe un teritoriu străin – poate a contribuit acolo la destinderea unor concepții depășite privind cercetarea.

Ce merite a mai avut Coseriu pentru romanistica din Germania? Aici aș aminti activitățile sale în favoarea limbii române: pe lângă prelegerile de limba franceză (văzute ca un centru de greutate al cercetării și al învățaturii romanistice din Germania), multe dintre numeroasele prelegeri organizate de Coseriu au fost dedicate limbilor spaniolă, italiană, dar și portugheză și română, desigur în limbile respective, astfel încât Tübingen a devenit unul dintre puținele seminarii din Germania care acoperea întreaga arie a romanității. Nu a fost numai – cum zicea de curând, ironic, Luminița Fassel despre situația actuală din Germania – un institut „vest”-romanice, ci a reprezentat romanitatea răsăriteană în cercetare și predare, tocmai datorită faptului că E. Coseriu a atras studenții prin lectoratul românesc, la care activau atunci ambii profesori clujeni, Octavian Șchiau și Gavril Neamțu. Așa am învățat noi, pe lângă rolul pe care l-a avut, de exemplu, Ramón Menéndez Pidal pentru cultura spaniolă, și însemnătatea unui Sextil Pușcariu pentru istoria limbii și culturii române, pentru ca în final să-i putem compara pe cei doi, din ambele „capete” ale romanității.

„Romanistica” înseamnă deci, la Tübingen, continuarea unei tradiții de cercetare, care s-a dezvoltat în Germania, de la principiile „pozitivismului”, prin neogramaticieni, prin fondatorii romanisticii, prin Friedrich Diez și Wilhelm Meyer-Lübke, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, până la o disciplină recunoscută în cadrul științelor culturii (și Pușcariu și-a făcut ucenicia la Leipzig, la Gustav Weigand, în romanistică, nu-i așa?). Coincidența a făcut ca, în timpul studiilor noastre, să mai activeze doi reprezentanți însemnați ai acestei metodici neogramatice ca profesori emeriți la Tübingen, la Seminarul de romanistică – Ernst Gamillscheg și Gerhard Rohlfs. Pentru noi, studenții care mai participam la prelegerile lor, chiar dacă participarea nu se mai lua în considerație ca performanță de studiu, era de la sine înțeles să profităm de acești mari maeștri. Împreună cu activitatea lui Coseriu (și a unui alt *profesor ordinar* pentru franceză, Mario

Wandruszka), romanistica de la Tübingen se bucura – dacă pot fi puțin sentimental în retrospectivă – de o constelație strălucitoare, de o pleiadă a cerului romanisticii peste Germania. Ce influență au avut acești profesori asupra pregătirii noastre am ajuns să apreciem deplin doar mai târziu. Așa că nu-mi rămâne decât să recomand tinerilor filologi să-i citească pe acești „clasici”, de exemplu *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft, Teil I: Von den Anfängen bis 1492* (Istoria lingvisticii romanice, partea I, de la începuturi până la 1492), scrisă de Coseriu și apărută în anul 2003 la Editura Gunter Narr din Tübingen, din care am publicat încă de timpuriu unele cursuri ale lui Coseriu.

În ceea ce privește ultima parte a întrebării dumneavoastră, „propoziția” mult discutată *torna, torna, fratre*, pot numai să presupun că studiul de atunci al lui Coseriu la această temă a „citit” corect, când a interpretat *torna* ca fiind o formă a aromânei, cu semnificația „alunecă”, însă ce „alunecă”? Șaua de pe calul unui camarad de luptă, înțeleasă de aliații greco-bizantini într-un mod presupus greșit, ca o chemare la întoarcere (latină–greacă (?) TORNARE), poate la fugă – probabil, însă atunci de ce un imperativ doar în forma singularului la atâția fugari? Ar fi interesant dacă cel mai timpuriu certificat de limbă romanică ar fi, totodată, o dovadă pentru dialectul aromânesc. Colegul meu, profesorul Christian Schmidt din Bonn, a adus contraargumente fundamentale (într-un studiu încă nepublicat) cu privire la posibilitatea acestei prime datări. Să lăsăm atunci acest minitext să fie pentru studenții tineri un exemplu didactic pentru multitudinea de niveluri ale încercărilor de explicare în domeniul istoriei limbilor. De altminteri, Nicolae Saramandu a scris o sinteză cvasiexhaustivă a diferitelor puncte de vedere legate de acest subiect².

C.M.: *Se știe că E. Coșeriu era preocupat de teorie, de metodologie. Așa se face că a stabilit principiile pentru diverse sectoare ale lingvisticii (de altfel, cuvântul **principii** apare și în titlul unor lucrări fundamentale: **Principii de semantică structurală, Principii de sintaxă funcțională** etc.), lăsându-i pe ceilalți, în special pe discipoli, să-i dezvolte ideile, să le aplice, să le nuanțeze sau chiar să le corecteze – dacă era cazul. Ce anume ați preluat și dezvoltat Dvs. din gândirea coșeriană pentru domeniul de care vă ocupați?*

Observația dumneavoastră este adevărată, și anume că E. Coseriu era preocupat în mod prioritar de metoda descrierii lingvistice, de metodologie, și că a stabilit „principiile” descrierii în domenii diverse, ca de exemplu pentru „semantică structurală” sau pentru „sintaxa funcțională” ș.a.m.d., și a lăsat elevilor săi elaborarea și dezvoltarea în continuare a tezelor sale; e o posibilitate, pe care dumneavoastră o sugerați aici, care îmi amintește de școlile medievale de pictură, unde maestrul dădea contururile și cromatica, iar elevii făceau lucrările mai

² Vezi articolul lui Nicolae Saramandu, *Torna, torna, fratre* [dedicat lui E. Coșeriu], în „Fonetica și dialectologie” (București), 2001–2002, p. 233–251.

„simple” de pictură, dar este posibil numai într-o măsură restrânsă. Cine ar fi putut completa structura de idei a lui Coseriu și cui i-ar fi încredințat el această muncă? Desigur, erau colegi talentați în „trupa” noastră, de pildă regretatul Horst Geckeler, care a exemplificat tocmai „principiile de semantică structurală” amintite de dumneavoastră, pe baza exemplelor franceze, într-o formă de nedepășit, însă aceasta nu era împărțirea normală a sarcinilor de la o catedră; de subliniat ar fi, din contră, libertatea pe care ne-o acorda Coseriu în selectarea temelor alese/propuse de noi; dacă accepta o temă, atunci puteam fi siguri de sprijinul său însoțitor. El însuși ne-a amintit o dată, când, de altfel, a abordat asemenea puncte, cum a lăsat fiecăruia dintre noi mână liberă în alegerea temelor de lucru – în mod sigur, un gest pe care nici astăzi nu știe oricare profesor obișnuit să-l accepte și, totodată, să-l și coordoneze. Și această „libertate a cercetării”, pe care el ne-a conferit-o atunci, am conștientizat-o doar mai târziu, când profitasem deja de ea.

Evident, am înțeles și elaborat ideile sale – ce altceva am fi putut face, cel puțin la începutul pregătirii noastre? Mai vine aici și un moment psihologic: din perspectiva de astăzi nu mai pot aprecia în ce măsură Coseriu știa deja răspunsul la întrebările puse nouă spre elaborare și ne lăsa mărinimos în presupusa libertate a propriei căutări. Pentru mine personal, acesta a fost un punct – în ce măsură e valabil și pentru colegii mei nu pot aprecia – care putea întotdeauna conduce la un sentiment permanent al descurajării. Eu însumi am înregistrat acest sentiment permanent al inferiorității față de marele maestru, știam însă ce mă aștepta și ceea ce ceream eu însumi de la mine când l-am urmat ca tânăr student de la Bonn la Tübingen. Libertatea noastră consta, în fapt, în aceea că de la el puteam recupera tot ce încă nu știam, și despre care știam prin el că ar trebui să cunoaștem.

În mod serios: fiecare dintre noi lucra după capacitățile sale; grație prestigiului său la administrația universitară din Tübingen putea da unui întreg șir dintre noi acorduri de muncă, ce ne permiteau să ne dedicăm fără excepție muncii noastre în bibliotecă, fără a trebui să ne luăm slujbe în vacanțele dintre semestre.

Mai departe, la întrebarea dumneavoastră: pe mine mă interesa în mod prioritar geneza limbilor romanice din latina vulgară, istoria unor limbi romanice, ca de exemplu franceza; ca punere generală a problemei lingvistice, m-am ocupat în lucrarea mea de abilitare de dezvoltarea limbii, pe baza vestitei *Sincronia, diacronia e historia. El problema del cambio lingüístico* a lui Coseriu.

C.M.: *Există și puncte în care vă despărțiți de Magistru, aspecte despre care aveți păreri diferite ori pe care le soluționați altfel?*

R.W.: Întrebarea dumneavoastră mă uimește: nu pot spune, *cum și în care* domeniu m-aș fi putut îndepărta de învățătorul meu din tinerețe; nu ar presupune aceasta că am citit *tot* ce a scris acesta și *am și înțeles*, pentru a-l depăși? Desigur, am și eu gândurile proprii, însă nu aș putea spune nici astăzi în ce măsură m-aș fi putut distanța în mod conștient de el sau dacă ar fi trebuit să fac aceasta.

C.M.: *Ați acordat o atenție deosebită și aromânilor, respectiv aromânei. În studiul Dvs. **Clasificarea istorică a limbilor romanice. II. Balcano-romanica**, cereați re-analizarea statutului aromânei, ce „prezintă o serie de particularități care vorbesc în favoarea unei surprinzătoare autonomii”³. Că aromâna (sau macedoromâna) ar fi o altă limbă romanică și nu un dialect al limbii române reprezintă o idee care a fost susținută în trecut și de lingviștii Al. Graur și I. Coteanu. V-aș ruga să vă explicați punctul de vedere, raportându-vă, dacă se poate, și la următorul citat amplu din Coșeriu: „Dialectele romanice de la sud de Dunăre sunt incluse în interiorul sistemului dialectal român din cauza asemănării lor intrinsece cu româna ca limbă comună; dar, chiar și fără aceasta, ele au o asemenea afinitate specifică cu dacoromâna, încât, oricum, ar putea fi atribuite limbii istorice române în virtutea unei delimitări negative față de restul limbilor romanice. Dar este limpede că, dacă ar fi apărut o limbă comună macedoromână, am fi putut vorbi de altă limbă istorică (deși foarte asemănătoare cu dacoromâna) și am fi avut oarecare dificultăți în a atribui meglenoromâna uneia din aceste două limbi”⁴. Pe de altă parte, și Coșeriu observă deosebiri notabile între dacoromână și dialectele sud-dunărene: „Din punct de vedere tipologic, toate dialectele românești țin de același tip lingvistic. Dar, în cadrul acestui tip romanic general (cu excepția francezei moderne), dialectul dacoromân a dezvoltat un subtip caracterizat prin hipertrofia determinării, mai ales a determinării nominale”⁵.*

R.W.: Cu întrebarea dumneavoastră despre dialectul aromân mă duceți pe un „ghetuș” al istoriei lingvistice, la un punct controversat al istoriei limbii române, și anume la discuția legată de o formă străveche a acestei limbi – nedovedită istoric – a unei „limbi române comune”, din care s-ar fi desprins „dacoromâna”, precum și cele trei „subdialecte” – „istoromâna”, „meglenoromâna” și „aromâna” (sau „macedoromâna”) – ca în uzitata viziune a lui Al. Rosetti. Viziunea actuală a vorbitorilor acestui „subdialect”, a aromânilor, nu se potrivește neapărat cu cea a lingviștilor, fiindcă pentru primii aromâna nu este un „dialect”, ci o „limbă”. În aceasta se reflectă concepția științei populare, că un „dialect” ar fi ceva de o valoare mai scăzută, inferior „limbii”. Desigur, fiecare „limbă” se bucură de o formă scrisă, mai mult sau mai puțin valoroasă din punct de vedere estetic, pe care aromâna nu a putut-o dezvolta. În aceste declarații ale vorbitorilor nativi (*native speakers*) se exprimă – de înțeles dacă ne uităm la condițiile social-politice – o apreciere patriotică exagerată, asupra căreia vorbitorii simpli, neavând o pregătire

³ Rudolf Windisch, *Studii de lingvistică și filologie românească* (editori: Eugen Munteanu și Oana Panait), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006, p. 187.

⁴ E. Coșeriu, *Obiectul și problemele dialectologiei* [*Sentido y tareas de la dialectología* (1982)], în Eugen Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii*, Chișinău, Editura Știința, 1994, p. 119, nota nr. 10.

⁵ Eugeniu Coșeriu, *Latinitatea orientală* [1994], în vol. *Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente* (ediția a II-a), Chișinău, Casa Limbii Române, 2007, p. 25.

filologică, insistă cu o reacție deseori îndărătnică. Această viziune am căpătat-o la un congres al „Uniunii pentru limba și cultura aromânească” din Freiburg, la începutul anilor '90, pe care l-a organizat președintele Uniunii, decedat nu de multă vreme, profesorul dr. Vasile Barba. Prin Vasile Barba, el însuși aromân, și, desigur, și prin profesorul Coseriu, am ajuns la aromâni și la întrebarea privind coordonatele tipologice, comparativ cu normele de scriere dacoromânești. Firește, așa cum îl citați pe Coseriu, „afinitatea specifică cu dacoromâna” este ușor de descoperit, dar speculația sa, „...dacă ar fi apărut o limbă comună macedoromână, am fi putut vorbi de altă limbă istorică (deși foarte asemănătoare cu dacoromâna)...” nu ne ajută mai departe, fiindcă aromâna, dacă acceptăm separarea de dacoromână ca pe un proces istoric, a avut o altă dezvoltare în sud și – aceasta este părerea mea – a continuat latinitatea (romană târzie) a sudului, prin aceasta prezentând o „latină vulgară” mai veche decât dacoromâna; aici mă gândesc înainte de toate la particularități lexicale-semantice pe care le are numai aromâna (între toate celelalte limbi romanice).

Acum îmi este și mie clar că certitudinile lexicale nu pot prezenta o garanție suficientă pentru o clasificare tipologică a „dialectelor” sau a „limbilor” romanice, cel puțin după clasificarea lor pe o bază lexicală, cum o cunoaștem de la Gerhard Rohlfs (1954), deși totuși implicarea vocabularului și a semanticii este nu numai legitimă, ci permite și conturarea unei imagini revelatoare despre diferențele specifice.

De la românii din „nord” se auzea până acum argumentul – când aceștia se pronunțau asupra aromânei – că aromâna nu are o literatură proprie și de aceea nu ar fi o limbă propriu-zisă, ci „numai” un dialect românesc. În mod cert, referirea la o cultură scrisă a avut în istoria timpurie a romanisticii, la Friedrich Diez, care se sprijinea pe „expresia literară” în împărțirea limbilor romanice, un rol însemnat. Acest criteriu nu se mai dorește a se aplica astăzi în mod exclusiv. Prin referirea la o normă de scriere existentă ori absentă se apelează la o apreciere simplă, care nu este acceptabilă din punct de vedere lingvistic. Poate ar trebui, în discuția privind statutul aromânei, făcută încă o dată cunoștință și cu literatura de specialitate. Aici îmi permit să mă refer la profesoara Caragiu-Marioțeanu și, iarăși, la Nicolae Saramandu, care au depus o muncă de pionierat în acest domeniu, sau ar trebui aruncată o privire în „Lexiconul lingvisticii romanice” (mă refer la volumul III, 1989, la articolul lui Johannes Kramer privind aromâna), care ar putea contribui la clarificarea chestiunii (din nou se pune problema *germanicum est, non legitur*). O asemenea lectură nu era, desigur, de așteptat de la o parte dintre vigilenții patrioți aromâni de la acel congres din Freiburg, care nu erau filologi. În mod esențial, au fost două puncte, care au avut importanță pentru aceștia: 1. constatarea faptului că aromâna este o limbă și nu un dialect; 2. pronunția „corectă” a etnonimului lor, deci dacă ar trebui spus [arrmâni] sau [rrmâni]? Nu trebuie să zâmbim la citirea acestora, ci să ne gândim că conștiința etimologic-lingvistică a unui *native speaker* este alta decât cea a filologului, chiar dacă amândoi se referă la același obiect.

Eu am putut aduna la acest congres experiențe interesante, nu numai cum vorbitorii, luați individual, se desemnau – fonetic – în funcție de proveniența lor locală, ci și o experiență care mi s-a părut mai importantă decât această discuție fonetică, decurgând din situația vorbirii concrete: cei mai mulți dintre aromânii prezenți nu se osteneau să se înțeleagă cu confrății lor „nordici” (prezenți, de asemenea, la Freiburg), deci cu dacoromânii; în mod invers, aceștia din urmă nu puteau urmări discuția purtată în aromână; deci, nu s-au vorbit aici două limbi? Sau nu ar trebui lăsat să funcționeze criteriul comunicativ simplu „a putea să te înțelegi” în discuția aprinsă privind chestiunea „uneia sau a două limbi”?

Pentru a încheia problema pusă de dumneavoastră, fără a o rezolva – ceea ce are avantajul că viitoarele generații de romaniști nu vor pierde un obiect interesant al silinței lor în cercetare – îmi permit să urez acestei „mici” limbi aromânești (care multor romaniști nici nu le este cunoscută), o lungă (supra)viețuire în mediul limbii sale naționale dominante.

C.M.: *În acest context, de pe poziția obiectivă a „celui din afară”, cum caracterizați așa-zisa „limbă moldovenească” din Republica Moldova?*

R.W.: Și această întrebare este – din punctul de vedere al politicii față de limbă – „brizantă”; iarăși o pot aprecia doar „din afară”, așa cum ați formulat dumneavoastră, fiindcă am cunoscut un număr de colegi din Republica Moldova, mai ales din Chișinău, însă eu însumi nu am fost încă acolo. La întrebarea dumneavoastră, răspund: *moldoveneasca* este pentru mine, așa cum am auzit în emisiunile de radio și televiziune – *româna*. Nu am o experiență suficientă pentru a aprecia în ce măsură colegii din Republica Moldova, cu care am putut vorbi, au conversat cu mine, ca străin, în limba română standard, cu evitarea voită a „moldovenismelor”, pentru ca eu să îi înțeleg mai bine, sau dacă această limbă română reprezenta varianta generală moldovenească. Eu cred că cea din urmă presupunere este cea adevărată și că nu trebuie să pornesc de la premisa că acești moldoveni s-ar fi prefăcut pentru a nu folosi un dialect de neînțeles. De altfel, eu am – pe temeiul variatelor situații de contact pe baza a două sau mai multe limbi, la care am fost de față, și pe care le-am notat din curiozitate lingvistică – o poziție oarecum sceptică față de mult citatul principiu al *code-switching*-ului pe care colegii mei moldoveni l-ar fi aplicat față de mine; nu sunt sigur că acest *code-switching* este atât de ușor de pronunțat între două variante ale uneia și aceleiași limbi. Aici ar trebui ascultat, de exemplu, un vorbitor obișnuit al dialectului șvăbesc (nu am nimic contra șvabilor!), care încearcă să vorbească germana literară – în acest caz nu se poate face nimic cu *switching*-ul. În mod similar, am auzit vorbitori din Republica Moldova cu un accent rusesc mai mult sau mai puțin puternic, ușor de recunoscut pentru mine. Deci este vorba de o română moldovenească influențată de rusă sau româna ca limbă străină din gura unui rus? Cum se consideră însăși media vorbitorilor? Vorbește aceasta română, moldovenească, moldovenească/română colorată rusește sau altceva?

Nu trebuie să subliniez faptul că E. Coseriu a abordat în mod decis aspectul politic al chestiunii apartenenței acestei limbi moldovenești și a trimis pe tărâmul fanteziilor teoria lansată după război privind o limbă romanică nouă, proprie, cu influențe rusești – teorie care bântuie și astăzi în mod evident în cercurile rusofile. Avea această limbă romanică nouă (mi se pare că a fost catalogată ca fiind cea de-a 11-a de lingvistica sovietică) un caracter latin-roman atât de puternic, încât trebuia să fie scrisă cu caractere chirilice?

Am întâmplător în mână studiul Eugeniei Bojoga, *Ofensiva limbii ‘moldovenești’* (în „Contrafort”, anul XIV, nr. 8, 2007), în care aceasta abordează, într-o recenzie tăioasă, un „Verriss” cum am spune în germană, un dicționar moldovenesc al lui Vasile Stati, în care apare o confuzie între „limba moldovenească” și „româna moldovenească”, care nu are numai motive terminologice. Pe baza originii și a competenței lingvistice a doamnei Bojoga, îmi permit s-o citez: „Exprimându-mă în termeni de sociolingvistică, aș afirma că astăzi conflictul lingvistic în Republica Moldova se manifestă nu doar între cele două limbi ce își dispută întâietatea – româna și rusa –, ci inclusiv în cadrul aceleiași comunități, între vorbitorii de română și cei de «moldovenească». Acestui citat – plasat sub un semn sociolingvistic – nu mai am ce-i adăuga. Aș putea menționa că această situație permite o comparație cu un alt domeniu al „romaniității de margine”, de exemplu cu cea din Alsacia, unde germana este vorbită ca dialect alemanic. În funcție de competența vorbitorilor, este însă îndepărtată de normele limbii germane literare de dincolo de granița franceză, deci în folosirea sa zilnică nu este o limbă germană „literară”. În schimb, influența acestui dialect german asupra vorbitorului, cetățean francez, în funcție de competențele acestuia în domeniul limbii franceze, îi trădează „germanofonia” – un câmp de tensiune diaglosic în contactul diferitelor limbi. În orice caz, existența limbii române-moldovenești în Republica Moldova este asigurată legal, fiindcă în mod oficial (citez iarăși din Bojoga): „«Limba moldovenească» sau «româna moldovenească» [...] este numele oficial al limbii române din Republica Moldova”.

Se pune aici și întrebarea în ce măsură este promovat contactul lingvistic cu „limba maternă” română de dincolo de graniță, de exemplu la Iași, și în ce măsură este asigurată prin aceasta întărirea limbii moldovenești ca limbă romanică-românească, aflată sub influență rusească.

C.M.: *Într-un articol, Începutul scrisului și constituirea unei identități naționale: exemplul românei, declarați următoarele: „Aportul cultural al fiecăreia dintre provinciile românești, dintre care eu consider Moldova ca fiind cea mai «românească» [subl.n. – C.M.], atestă multiplicitatea curentelor culturale până în a doua jumătate a secolului trecut, moment în care România accede la unitatea națională”⁶. În ce sens considerați Moldova (din stânga și/sau dreapta Prutului?) ca fiind „cea mai «românească»”?*

⁶ R. Windisch, *op. cit.*, p. 139.

R.W.: Aici citați o frază de-a mea, pe care am notat-o, recunosc, mai puțin din raționament lingvistic și mai mult din ceea ce am simțit pe baza contactelor personale. Când vorbesc despre Moldova ca fiind „cea mai românească”, mă refer la Moldova din dreapta Prutului, la cea „românească” – așa mă gândesc la centrul dumneavoastră, la Iași, și, pe cât sunt informat, la cultura și istoria voastră cu personalități marcante, ca domnitorul Ștefan cel Mare, care, înainte de toate prin victoriile sale contra turcilor la sfârșitul secolului al XV-lea, a garantat Moldovei o anume independență politică și prin aceasta a avantajat dezvoltarea ei culturală; în acest context, îmi permit să-i amintesc pe mitropolitul Dosoftei, pe cronicari ca Miron Costin sau pe învățatul principe Dimitrie Cantemir, membru al Academiei Prusace de Științe din Berlin – care toți au contribuit la dezvoltarea politico-culturală și la stabilitatea Moldovei – dat fiind că atunci nu exista încă o Românie unită. Desigur, și aportul exponenților ulteriori ai acestei culturi moldovenești m-a condus la aprecierea mea: mă gândesc aici la Mihai Eminescu, dar mai întâi de toate la interesantul Ion Creangă, creatorul unei limbi literare moldovenești cu totul speciale. Aceste nume îmi sunt cunoscute din amintirea celor citite, însă, pentru mine, de fiecare dată a fost mai importantă, cu ocazia călătoriilor mele numeroase la Iași, „realitatea trăită”, întâlnirile cu colegii și prietenii de acolo; îmi permit să enumăr câteva nume, ca, de exemplu, Adrian Poruciuc, Stelian Dumistrăcel, Ioan Lobiuc, Dan Mănuacă sau Eugen Munteanu, care a editat *Studiile de lingvistică* ale mele, cărora dumneavoastră, stimate domnule Munteanu, le-ați dedicat o recenzie exhaustivă și frumoasă⁷.

O întrebare retorică: ce este în acestea atât de expres „moldovenesc”? Eu aș dori să argumentez iarăși afectiv, prin aceea că încerc să fac înțeles că aici am învățat să prețuiesc incursiunile în modul de viață cotidian care se deosebește în mod plăcut de agitația generală din vestul Europei, cu un echilibru perceptibil sau timp pentru discuții la un vin bun. În mod normal, găsesc astfel de virtuți și în Transilvania, unde trăiesc în prezent, însă tocmai la Iași iese în evidență pentru un străin în mod deosebit această calitate a vieții. Este posibil ca să mi se fi întipărit în minte o altă imagine, o vizită de acum câțiva ani la reședința mitropolitului Moldovei și Bucovinei de Sud de atunci și participarea, după aceea, la o slujbă în Biserica „Trei Ierarhi”, care a fost pentru mine o incursiune în viața religioasă a românilor ortodocși din Moldova ce diferă de cea din Transilvania, din Cluj, marcată mult mai puternic de catolicism și de caracterul multicultural-multilingvistic. Pentru mine și această atmosferă ortodox-orientală, care în exterior își primește expresia simbolică prin numeroasele biserici monumentale, precum Cetățuia sau Golia, sau prin catedrala ortodoxă din centrul orașului, a fost determinantă să confer Moldovei atributul de „cea mai românească” (fapt care, desigur, nu îngustează atașamentul meu afectiv față de Transilvania).

⁷ Vezi Cristinel Munteanu, *Rudolf Windisch – Ad maiorem linguae nostrae gloriam*, în „Limba Română” (Chișinău), anul XVIII, nr. 3–4, 2008, p. 175–181.

C.M.: *Revenind la E. Coșeriu, se știe că, alături de Gunter Narr, ați editat primele cursuri coșeriene de la Tübingen, acum patru decenii. În ce relații vă aflați în prezent cu cei de la Arhiva Coșeriu (condusă de J. Kabatek)? Vi s-a solicitat colaborarea (bunăoară, de către Reinhard Meisterfeld, custodele arhivei) pentru pregătirea manuscriselor având ca subiect romanistica, în speță **Istoria lingvisticii romanice**?*

R.W.: Din păcate, nu am niciun contact cu arhiva Coseriu din Tübingen. În timpul studiilor mele la Coseriu am dactilografiat aproape toate cursurile sale. Acestea ar putea, probabil, completa acele pasaje pe care maestrul le-a prezentat doar verbal și care la el, eventual, nu sunt fixate în scris. Într-un caz am trimis o transcriere dactilografiată la Tübingen, dar nu am primit nici măcar confirmarea primirii acesteia. Într-un alt caz, un coleg mai tânăr, care a editat cursul lui Coseriu despre latina vulgară, a preluat cu mare plăcere textul meu pentru control. Eu sper că acest volum privind latina vulgară va apărea în curând⁸ la editura colegului nostru de mai demult, Gunter Narr.

Desigur, aș colabora și la continuarea editării *Istoriei lingvisticii romanice*, care este proiectată a avea patru volume (primul volum a apărut deja); și aici am găsit încă transcrieri dactilografiate de mine.

C.M.: *Cum vedeți viitorul lingvisticii coșeriene în Germania? Dar în România?*

R.W.: Un răspuns scurt: în Germania unde, pe baza reglementării studiilor în fiecare land federal, studiul de dinainte al romanisticii a fost în mare măsură limitat la materia de liceu „limba franceză”, filologii tineri de astăzi ajung să cunoască tot mai rar lucrările lui Coseriu. În România însă, conform experiențelor mele – și chiar dumneavoastră, stimate domnule Munteanu, sunteți, dacă mă gândesc la frumoasa dumneavoastră disertație⁹, cea mai bună dovadă pentru aceasta –, Coseriu este cunoscut fiecărui lingvist.

C.M.: *Dacă E. Coșeriu ar mai fi trăit, la ce proiect v-ar fi plăcut să lucrați împreună?*

R.W.: La două teme aș mai fi colaborat cu plăcere: 1. la elaborarea, în continuare, a „istoriei lingvisticii romanice”; 2. la o istorie a influenței arabe asupra limbilor romanice din romanitatea iberică și a filosofiei arabe asupra dezvoltării lumii spirituale europene.

C.M.: *Vă mulțumesc pentru amabilitatea cu care mi-ați răspuns la întrebări!*

⁸ Care chiar a apărut între timp. Vezi Eugenio Coseriu, *Lateinisch – Romanisch Vorlesungen und Abhandlungen zum sogenannten Vulgärlatein und zur Entstehung der romanischen Sprachen*, Bearbeitet und herausgegeben von Hansbert Bertsch, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2008.

⁹ Cristinel Munteanu, *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*, Pitești, Editura Independența Economică, 2007.

**„TO US, ROMANCE LINGUISTICS WAS, AS WE LEARNT IT FROM
COSERIU, THE CATALYZER WHICH REVEALED TO US
THE PROBLEMS AND THE METHODOLOGY OF BOTH
ROMANCE LINGUISTICS AND GENERAL LINGUISTICS”**

ABSTRACT

In this interview, Professor Rudolf Windisch, a highly reputed Coserian disciple, recalls the experience he had (as a student and, later, as a teaching assistant at the University of Tübingen) under the guidance of Eugenio Coseriu. In this regard, he outlines an intellectual portrait of his magister. At the same time, R. Windisch comments on some of Coseriu's major contributions to the field of Romance (and general) linguistics, emphasizing Coseriu's propensity for linguistic methodology, principles and essential distinctions. Moreover, the German scholar also refers to some controversial issues, including the linguistic status of the Aromanian dialect and the existence of the so-called "Moldovan language".

Keywords: *Eugenio Coseriu, University of Tübingen, Romance linguistics, linguistic methodology.*